

УДК 373.3.016:78]:[373.3.015.31:7
DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-81-84

ВИШПІНСЬКА Ярина Маноліївна –
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музики
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1201-5421>
e-mail: vyshpinska@ukr.net

ПОТЕНЦІАЛ УРОКІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Можливості розвитку творчого мислення і художньо-творчої реалізації учнів молодшої школи являє собою одну з ключових проблем у становленні нової української школи. Згідно визначеної стратегії розвитку початкової освіти важливим стає не накопичення учнями певної суми знань, умінь і навичок, а спроба віднайти дієві шляхи для особистісної реалізації молодшого школяра у всесвіті та різноманітні людської діяльності, захоплені і практичних умінь. Необхідною складовою у змісті початкової освіти є напрямок естетичного виховання. Він відповідає за розвиток в учнів відчувати зміст прекрасного, налаштовувати власний хист естетичного сприймання світу, відгукуватися своєю творчістю на його барвистість і різноманіття. Поклик до творчої реалізації виступає кардинальною умовою у становленні особистості. Ця навичка, попри практичну спрямованість сучасної моделі освіти, повинна бути розвинутою і підтриманою у концепції НУШ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на актуальність естетичного виховання в школі історіографія педагогічних досліджень з даної проблеми є дуже об'ємною. Це праці Ш. Амонашвілі, С. Воробкевича, Д. Кабалевського, С. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського та між. Серед сучасних дослідників розробкою даної проблеми займалися Ю. Блудова, Н. Ваганова, В. Власова, В. Голуб, С. Мальов, Л. Масол, О. Медведєва, Т. О. Опалюк, Т. Пагута, І. Пацалюк, М. Семіч, А. Сердюк, Н. Тодосієнко, М. Чепіль та інші.

Аналізуючи психологічні аспекти формування сприймання як психічного процесу виділимо дослідження Г. Костюка, В. Моляко, С. Максименко, Р. Павелківа, С. Рубінштейна, О. Скрипченко та енциклопедичні видання з психології, української мови, естетики, педагогіки.

Мета статті – окреслити можливості потенціалу уроків музичного мистецтва у

формуванні естетичного сприймання учнів молодших класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ціннісними орієнтирами нової системи освіти України є орієнтація на учня, його потреби, підтримка педагогіки партнерства, створення командної моделі співробітництва, впровадження проектної діяльності, що ґрунтується на компетентісному принципі формування системи знань, умінь і навичок учнів молодшої школи. Ось складові, що утворюють комплекс інноваційних підходів до формування особистості молодшого школяра, пріоритетами якого є виховання глибокої, мислячої і творчої особистості. Саме учителю початкових класів і учителям предметникам мистецьких дисциплін до снаги поставлене завдання: «виховати інноватора і громадянина, здатного ухвалювати відповідальні рішення» [4], творчо мислити і дотримуватися громадянських чеснот людини.

Спостерігаючи за учнями, їх успішністю, аналізуючи і підтримуючи індивідуальні здібності школярів, їх можливості до реалізації прагнення розвитку творчого потенціалу учителі спроможні підібрати індивідуально-зорієнтовану модель формування особистісних цінностей і констант духовності дитини. Тому слід сповна використовувати мистецький потенціал предметів естетичного циклу, який вивчається у початковій школі: музичне і образотворче мистецтво, художня література. Їх інтеграція і взаємодоповнення утворює базис для комплексного осягнення дійсності. Учні набувають здатності бачити і мислити рельєфно, опираючись на власний досвід і здібності творчого осягнення світу.

Важливими характеристиками НУШ є «зміна підходів до навчання та змісту освіти. Замість запам'ятовування фактів та понять учні набуватимуть компетентностей» [4]. Загалом для дисциплін мистецького циклу, які в своїй основі не дотичні до формального напрямку оволодіння матеріалу, а ґрунтуються на чуттєвому і особистісно-

раціональному осягненні естетичної дійсності, це є надзвичайно близьким і актуальним. Учителю необхідно оволодіти технологією комплексної подачі матеріалу, де розкриття мистецької сутності того чи іншого явища культури відбуватиметься в ракурсі між предметних зв'язків. У навчальному процесі важлива позитивна динаміка росту, з огляду на природу і сутність формування музичного твору, де в кульмінаційній частині розкриваються усі головні мелодичні лінії твору, дотримання цього закону мистецтва в навчальній діяльності приведе до формування в учнів накопичення «динамічної комбінації розвитку їх знань, умінь і навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначатимуть здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [4]. Дотримання цього напрямку в початковій освіті стане підґрунтям для розвитку повноцінної особистості, чий інтелектуальний та мистецький потенціал формуватиметься паралельно дотримуючись зручного індивідуального темпу, запорукою якого стане глибинне осягнення дійсності через формування естетичного сприймання учнів музичного мистецтва. Вміння аналізувати, слухати, поринати в глибину музичного твору, налаштуватися на певний настрій та емоції, формувати свою оцінку й змінювати сприймання реальності в часі, покладаючись на власну інтерпретацію й креативне мислення, є важливою і життєтворчою здібністю людини, яку вона зможе використовувати і в майбутній професійній та навчальній діяльності. Учителю необхідно підтримати зусилля дитини до змін, бажання вчитися, щоб школа приносила радість від спілкування, співтворчості, а не ставала осередком нудної науки, яка наповнює дитину інформацією, яку вона не здатна застосувати у повсякденному житті. Саме акцент на практичній стороні процесу навчання є актуальним для становлення школяра.

Цінність і потенціал уроків музичного мистецтва не до кінця використовується в системі початкової освіти. Оскільки досить розповсюдженою є тенденція несерйозного сприймання цієї навчальної дисципліни в школі. А дарма. На заході уже давно цей предмет є ключовим у формуванні навчального плану школи. Уроки музичного мистецтва розвивають у дітей творче мислення, вміння зосереджуватися на

деталях, формують вольову сторону характеру, навички чуттєвого проживання змісту музичних творів, що допомагає накопиченню в учнів здатності до самокорекції психоемоційного стану. Уроки музичного мистецтва є дієвим засобом до соціалізації особистості в суспільних і міжособистісних відносинах. Музика формує свідомість, яка шліфується і розвивається за допомогою естетичного сприймання світу. Відпрацювання цієї навички є ключовою у системі координат музичного мистецтва. Адже в ньому відображений еволюційний шлях людства, що наповнювався і видозмінювався згідно історичним реаліям часу і періодів у формуванні пріоритетів культурних цінностей різних епох і народів. Стилістика і конкретизація різноманітних форм відображення дійсності в музиці через адаптування й висловлювання композиторів у музичних творах, об'єднання глобальних тем у циклічні форми, використання симфонічної і камерної музики, розробка нових виражальних і звуконаслідувальних засобів є визначальною характеристикою розвитку сучасної музичної культури, її інформаційно-комунікативного простору. Тому формування естетичного сприймання й музичного смаку школярів, їхніх мистецьких ідеалів і творчих здібностей у системі координат загальної і художньої культури складає фундаментальну основу для розвитку музичного мистецтва в школі. Ілюструючи дане твердження наведемо висловлювання великого педагога-гуманіста ХХ століття В. О. Сухомлинського: «Прекрасне – могутнє джерело моральної чистоти, духовного багатства, фізичної досконалості» [6]. Подальша розробка проблеми естетичного виховання в педагогічній науці втілювалася у дослідженнях М. Фіцули, Л. Кузьмінського, В. Омеляненка, Н. Ваганової та між. Естетичне виховання, будучи складовою частиною виховного процесу в школі, покликане сформувати в учнів здатність до сприймання і перетворення «дійсності за законами краси в усіх сферах діяльності людини» [7]. Аналізуючи аспекти естетичного сприймання, як ключової здібності дитини до подальшого оволодіння системою координат естетичного смаку Н. Ваганова зазначає, що саме «естетичному сприйманню як емоційному пізнанню світу» [1] надається велике значення у формуванні емоційно-художнього пізнання дошкільниками навколишнього середовища. Опрацювання основних понять, що асоціюються з розвитком естетичного художнього сприймання дали можливість

науковцю узагальнити основні характеристики цього явища. Отож, естетичне сприймання – «це процес відображення естетичної суті предметів і явищ навколишньої дійсності у всій сукупності їх елементів, що характеризуються взаємозв'язком емоційного й інтелектуального, та відрізняються цілеспрямованістю» [1] в основу чого закладені естетичні відчуття. На нашу думку, це твердження є вірним, оскільки у психологічній науці процес «сприймання передбачає наявність різноманітних відчуттів, які залежні від взаємозв'язків та відношень між якостями, властивостями, що формують предмет чи явище» [5]. Реалізацію цього завдання забезпечує навичка сприймання та інтерпретації творів мистецтва, що «передбачає розвиток емоційної сфери учнів, збагачення естетичного досвіду, формування в них умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати мистецтво, виявляючи до нього емоційно-ціннісне ставлення» [3, с. 51].

Естетичне виховання підтримуючи духовний розвиток учнів дає унікальні можливості для трансформування уявної дійсності, підтримки розвитку творчого ставлення до життя. Для цього учні в школі повинні постійно перебувати під впливом дійсності наповненої естетичними формами: розвивати в собі відчуття прекрасного, формувати естетичне ставлення до природи, праці, побуту, слухати гарну музику, відвідувати театр, читати художню літературу, створювати художньо-прикладні твори насичені естетичним змістом на уроках праці, спілкуватися між собою дотримуючись хорошого тону й шанобливого ставлення до інших, навчитися бути небайдужим, мати здатність до емпатії, розвивати свою емоційно-творчу активність. «Щоб забезпечити систему в естетичному вихованні, необхідно знайти в ній місце для кожної форми організації дитячої діяльності (ігри, заняття, екскурсії, розваги, свята)» [2]. Крім того, на уроках музичного мистецтва можна включати ігри-драматизацій на тексти народних пісень, твори українського дитячого обрядового фольклору, створювати міні або проектні театралізовані вистави із використанням сольного, ансамблевого і хорового співу, гри на дитячих музичних інструментах, розробку костюмів і декорацій. Тобто, учитель має розробити стратегію естетичного розвитку школярів: від початкових проявів творчого художнього сприймання творів музичного мистецтва,

вміння їх оцінювати, висловлювати зрозумілі дитячому віку судження до «формування ключових, мистецьких предметних та між предметних компетентностей в оволодінні способами художньо-творчої діяльності в різних видах мистецтва та комунікації з іншими в художній творчості» [3, с. 50–51]. Можливості творчої комунікації надзвичайно перспективні, вони підтримують у дітей віру у власні здібності, дають поштовх до групової і командної діяльності, виховують лідерські якості, підтримують творчу самореалізацію в процесі занять музикою, додають жвавості у спілкування, через ігрову діяльність моделюють способи залучення учнів до активної музично-виконавської діяльності. У типовій освітній програмі для учнів 1-2 класів НУШ реалізація цієї змістової лінії «Комунікація через мистецтво» передбачає «формування в учнів умінь презентувати себе і свої досягнення, критично їх оцінювати, взаємодіяти з іншими через мистецтво у середовищі, у різних культурно-мистецьких заходах... та регулювати свій емоційний стан завдяки мистецтву» [3, с. 51]. Згідно програми, «опанування учнями мистецтва у початковій школі ґрунтується на засадах компетентнісного, особистісно-зорієнтованого, діяльнісного, ігрового та інтегративного підходів» [3, с. 51]. Інтеграція різних видів мистецтва, розкриття емоційно-ціннісного підходу до продукування навчально-виховного процесу в початковій школі, використання потенціалу мистецького середовища і залучення його ознак до музично-естетичної діяльності школярів стане запорукою до емоційно-чуттєвого розвитку особистості, що дозволить реалізувати головну мету початкової освіти: «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей та розвиток самостійності, творчості, допитливості, що забезпечують її готовність до життя в демократичному й інформаційному суспільстві...» [3, с. 1].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Переваги освітніх програм НУШ утверджують «принципи дитино-центрованості і природо відповідності» [3, с. 1] в розвитку мистецької освіти, що ґрунтуються на засадах доступності і практичної спрямованості навчальних технологій, акцентуванні на процесі творчого осягнення світу і творів мистецтва, відмови

від знаннєвої функції музичного навчання і виховання. Сучасна школа потребує новітніх технологій, реалізації спроможності дитини проявити свої творчі здібності, які підтримують мистецькі предмети, введення нових форм спілкування й досягнення творчого змісту музичних творів, наповнення уроку активними музично-виконавськими формами: спів, поєднання хореографії з декламацією та речитативом, проникнення в музично-драматичну діяльність, створення ігор-драматизацій, спроби відтворити характер музики через малюнок, рух, міміку, пантоміму, введення інструментальної виконавської діяльності на дитячих музичних інструментах, акцентувати увагу на ігровій діяльності, поєднувати уроки мистецтва з іншими дисциплінами, які вивчаються в школі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ваганова Н. А. Розвиток естетичного художнього сприймання в дошкільному віці / Н. А. Ваганова // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К.: Видавництво «Фенікс», 2012. – Т. XII. Психологія творчості. – Випуск 15. – Частина I. – С. 68–76.
2. Естетичне виховання молодших школярів. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://journal.osnova.com.ua/article/7111-%D0%95%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%82>
3. Навчальні програми для 1-4 класів. / Типові освітні програми для учнів 1-2 класів НУШ. / Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. (Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1272). – С. 50–52.
4. Нова українська школа / Міністерство освіти і науки України – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
5. Павелків Р. В. Загальна психологія : підручник. / Р. В. Павелків. – К.: Кондор, 2009. – 576 с.
6. Роль естетичного виховання у розвитку особистості учня. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11112/>

7. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. Посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2002. – 528 с.

REFERENCES

1. Vahanova, N. A. (2012). *Rozvytok estetychnoho khudozhn'oho spryumannya v doshkil'nomu vitsi*. [Development of aesthetic artistic perception at preschool age]. Kyiv.
2. *Estetychne vykhovannya molodshykh shkolyariv*. – Elektronnyy resurs. – Rezhym dostupu : <http://journal.osnova.com.ua/article/7111-%D0%95%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%82>
3. *Navchal'ni prohramy dlya 1-4 klasiv*. (2019). [Curricula for grades 1-4]. Kyiv.
4. *Nova ukrayins'ka shkola* / Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny – Elektronnyy resurs. – Rezhym dostupu : <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
5. Pavelkiv, R. V. (2009). *Zahal'na psykholohiya*. [General Psychology]. Kyiv.
6. *Rol' estetychnoho vykhovannya u rozvytku osobystosti uchnya*. – Rezhym dostupu : <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11112/>
7. Fitsula, M. M. (2002). *Pedahohika*. [Pedagogy]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВИШПІНСЬКА Ярина Маноліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Наукові інтереси: дослідження проблем розвитку музичної освіти на Буковині в кінці XVIII – на початку XX століття.

INFORMATION ABOUT AUTHOR

VYSHPINSKA Yaryna Manoliivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Music Department at Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

Circle of research interests: research of problems of development of music education in Bukovyna at the end of XVIII – beginning of XX century.

Стаття надійшла до редакції 25.12.2019 р.